

MERDEKA

Nr 35 - december 2007

ÖSTTIMOR

Information

Mellan två val – Dili i juni 2007

Efter några veckor i ett klimatologiskt obalanserat Australien – extrem torka i det inre av New South Wales och Victoria som drev bönder till självmord, Melbournes vattenreserver nere på hotfullt låga nivåer, samtidigt som regnstormar på östkusten blåste bilar av broar och fartyg på grund – reste jag den 13 juni till ett politiskt obalanserat Östtimor.

I Darwin hade jag dessförinnan haft ett kort möte med Kevin Sherlock, en ”doldis” som bl.a. sammanställt *A Bibliography of Timor*, oundgänglig för alla med ett seriöst intresse för Östtimor. Som sista åtgärd växlade jag på Kevins inrådan till mig US-dollar i så små valörer som banken orkade räkna upp till mig.

Ingen turism

Väl i Dili, installerade jag mig i Hotel Turismo, som en av ett ringa antal gäster. Australien hade sedan länge officiellt varnat sina medborgare för att åka till Östtimor, så någon turism existerade inte såvitt jag kunde bedöma. Inga backpackers, inga familjer, inga kameraförsedda personer i shorts och sandaler så långt ögat kunde skåda. Turismo ansågs förr som hyfsat fint, men FN-folket bor i något av de betydligt snofsigare ställen som finns idag.

Medan det sålunda rädde en nästan total avsaknad av *malaes* (ung. icke-timoreser) vandrandes på gatorna, fanns det en desto påtagligare närvaro av vita FN-

Förstörelse i Dili. Foto: Gudmund Jannisa

fordon. Dock måste de körande ibland lämna sina fordon för ett eller annat ärende, och jag märkte efter ett tag att trots att jag själv bär på ett par extra kilon runt mitten så var jag måhända den smalaste vite mannen i stan, fransett utländsk militär och polis. De flesta i Dili är fattiga och magra, men somliga är uppenbart väl-gödda! Överallt fanns valaffischer, i en del fall med nya partier. Detta gjorde mig nyfiken, så jag slank in på ett

Fortsättning på sidan 4.

**Nyheter från Östtimor,
Västpapua, Aceh och Indonesien**

Fortsättning från sidan 1.

par partilokaler.

Det uppstod förvåning över uppmärksamheten, men även språkförbistring. Valkampanjen var då fokuserad på distrikten, och de engelsktalande höjdarna var ute på vischan.

Nedbrunna hus

Överallt fanns också nedbrunna hus, och läger med internflyktingar var utspridda i hela staden. Förutom denna uppenbara tragik, så var den fysiska miljön också i övrigt värre än 1994 då jag senast var i Dili. Katastroferna 1999 och 2006 har satt sina spår, och framför allt stoppat den utveckling som landet annars varit mäktigt. Trottoarerna är trasiga, med gapande hål med stillastående avfallsvatten, och överallt är det skräp, inklusive vid den lilla minnesplats som anlades på stranden framför regeringsbyggnaden i samband med självständighetsceremonin. Överallt fanns också småpojkar som sålde lotter, och stranden mellan Turismo och regeringsbyggnaden var full av unga och gamla försäljare av saft, läsk, godis, cigaretter, fisk o.s.v. Om detta låter "exotiskt" och färgrikt, så handlar det snarare om att i desperation försöka tjäna några centavos (sedlarna är amerikanska, mynten lokala) för att hålla svälten från dörren. Att euforin efter självständigheten förklingat är inte att ta miste på. "Freedom's just another word for nothing left to loose", var en textrad som jag fann mig gå och nynna ...

Jesus-statyn

Jag beslöt mig en morgon för att ta en lång promenad till Christo Rei, den Jesus-statyn som på en brant bergknalle utanför Dili uppfördes i goodwillsyfte under den indonesiska tiden. På vägen dit passerade jag ett antal nedbrunna hus, med hälsningar i graffiti från förövarna. En helikopter flög nära och kollade, jag vinkade och den drog vidare. Jag kände på mig att det här borde jag kanske inte göra – för övrigt var jag klok nog att inte vandra omkring efter mörkrets inbrott. Det var inte mycket trafik sedan jag väl kommit utanför staden, jag blev dock omkörd av FN-folk några gånger. Jag mötte dock och gick förbi lokala människor och väckte viss uppståndelse med min blotta närvaro. Tog en läsk och en kopp kaffe vid stranden Areia Branco där några portugisiska poliser (några av de icke-korpulenta främlingarna) solade och vilade. Innehavarinna undrade försynt om det var OK med Timorkaffe; tydligen är så inte alltid fallet. Då jag sålunda förfriskad vandrade vidare, stannade en ung man och kvinna på moped och frågade vart jag var på väg. De var mycket älskvärda och uppenbart också mycket förälskade. Efter ytterligare ett par svettiga kilometer passerade jag under Christo Rei, såg dock ingen skylt eller trappa som ledde dit. Vägen slutade plötsligt ute på en udde. Där satt det unga paret och vänslades. De förklarade skrattande att jag borde svängt in mellan buskarna lite tidigare. Mycket riktigt, det fanns ett ställe med mindre buskage än annars, följt av en lång klättring uppåt.

Jag vet inte vad jag hade väntat mig – glass/läsk/

souvenirförsäljning? En kall öl hade suttit fint; det var rejält varmt, jag hade gått långt och det var en massa trappsteg. Jag var dock mol allena, här fanns varken lokalbefolkning eller FN-folk. På slutet blev det rejält brant och det saknades räcken här och var. Det var lite trasigt även här, även om det rörde sig om negligering snarare än medveten förstörelse. Utsikten är dock magnifik då man väl är uppe.

Följande dag, i närheten av Motael-kyrkan och utanför ett av de större flyktinglägren mötte jag två killar som jag är glad att jag inte träffade vid Christo Rei. Den ene bar en handske med långa, utstickande nitar på knogarna, den andre hade en öppen skjorta som blottade ett knivskaft som stack upp ur byxlinningen. Samtidigt som de demonstrativt ignorerade mig då vi passerade varandra var det uppenbart att de visade sin arsenal för att skrämmas. Gentemot mig var det väl mest en machogrej, gentemot andra var det tvivelsutan mer än ett tomt hot.

Bibliotek

Nästa dag tillbringade jag ett par timmar på Xanana Gusmão Reading Room, ett kombinerat bibliotek och arkiv med litteratur och memorabilia. Jag läste en del och köpte böcker och *tais*, inhemska vävnader. Pratade också med en ung man som kom från den östra delen av ön. Han flydde Dili under oroligheterna året innan och hade just återvänt. Han saknade egen bostad sedan familjens hus bränts ned, och bodde nu hos vänner och bekanta. Killen saknade givetvis pengar, hade förlorat ett års juridikstudier och hade ingen möjlighet att återuppta dessa. Hans dröm var nu att hitta ett arbete för att sedan kunna slutföra sina studier. På kvällarna såg jag honom sitta på en bänk och blicka ut över havet då jag gick tillbaka till mitt hotell längs stranden.

Jag slank en dag in på en indonesisk restaurang, där jag 1994 roade mig med att äta mina luncher tillsammans med indonesiska officerare. De undrade givetvis vad i h-e jag gjorde där. Idag är stället närmast övergivet, maten är usel och personalen undrar fortfarande vad i h-e jag gör där. 1994 förväntades man inte vara i Dili överhuvudtaget, idag förväntas sådana som jag äta på det fashionabla hotellet runt hörnan.

Detta gjorde jag också en annan dag, tillsammans med bekanta från förr. Då var dom unga exilaktivister i Melbourne, nu är de i yngre medelåldern men fortfarande i hög grad aktiva. Åtminstone en är ett tungt namn inom den lokala politiken. De var bekymrade över det dom såg som maktkoncentration inom regeringspartiet; från sitt (oppositions) perspektiv såg de en möjlig/trolig framtid à la Zimbabwe om det inte skedde ett regeringsbyte. Ordet Maputo nämndes ibland, hänvisande till vad vissa ser som en klick av föga demokratiskt lagda personer som vill skapa en enpartistat bakom en demokratisk fasad. Jag lyssnade, men vägrar av princip att lägga mig i den östtimoresiska partipolitiken. Vi var dock rörande överens om att det kommande parlamentsvalet skulle bli en uppgörelse mellan Fretilin och alliansen kring Xanana Gusmãos CNRT.

Jag insåg plötsligt att jag från min plats vid bordet

Gudmund Jannisa och Abel Guterres utanför Hotel Turismo i Dili

såg vita tält med texten UNHCR genom fönstret, samma flyktingläger där jag dagen innan mött de två huliganerna. Dili är litet, man kan köpa en lyxig buffé i skyddad, luftkonditionerad miljö, men man kan inte helt köpa sig fri från visuella konfrontationer med en helt annan verklighet. Senare samma dag träffade jag som hastigast Abel Guterres, en gång busschaufför i Australien, numera Östtimors generalkonsul i Sydney. Vi möttes någon vecka tidigare i Sydney där han pratade lika engagerat om framtiden som han en gång gjorde om den hägrande självständigheten. I hans vision om framtiden ingår ekoturism och export av ekologiskt odlad, högkvalitativt Arabica kaffe. Hans ögon formligen lyste då vi pratade om den nordiska kaffekonsumtionen!

Sista dagen

På vägen till flygplatsen den sista dagen pekade den något engelsktalande, unge taxichauffören ut var olika gäng regerar, var sammanstötningar skett och sker, var det så sent som veckan innan bränts ned ett hus. På frå-

gan varför han inte är med i något gäng svarade han "I don't like, I work". I detta korthuggna konstaterande ligger nog åtminstone ett av svaren på frågan om Östtimors möjliga framtid förborgat.

Två gånger sedan självständighetsomröstningen - 1999 och 2006 - har mycket av samhällsstrukturen slagits sönder. Ekonomiskt och socialt rankas landet som ett av de sämst lottade i Asien. Demokratin är inte heller djupt rotad, och säkerhetsläget är prekärt.

Positiv utveckling möjlig

Trots detta ser jag inte odelat pessimistiskt på läget. Östtimor är visserligen fattigt, skräpigt, trasigt och politiskt rörigt, men - som jag ser det - inte värre än att det kan förändras i positiv riktning. Om 2006 inte upprepar sig, om oljepengarna investeras så som mina vänner - nu i regeringsställning! - lovade att de skulle, i arbetsintensiva, infrastrukturskapande insatser, om FN och de australiska säkerhetsstyrkorna inte drar sig tillbaka innan lokala institutioner fungerar tillfredsställande, om .... Alla dessa om är dock även på relativt kort sikt påverkbara av människors val, till skillnad mot klimatförändringarna i Australien. Visserligen handlar en del av ovanstående om beslut tagna utanför Östtimor, men precis som var fallet under självständighetskampen är det till syvende og sist östtimoreserna själva det kommer an på.

Det unga kärleksparet "vid vägs ände" blir det kvardröjande och symboliska intrycket av mitt veckolånga besök i Dili. Jag hoppas och tror att de unga tu, den fattige studenten och den lakoniske taxiföraren representerar en långt större del av den unga befolkningen än de två beväpnade huliganerna. Tidigare generationer har tagit Östtimor till självständighet, dagens unga har möjlighet att bygga en demokratisk väg som leder framåt, alternativt välja en återvändsgränd av korruption, destruktivitet och naket våld.

Gudmund Jannisa

Östtimorkommitténs medlemsmöte

Östtimorkommittén höll medlemsmöte den 12 november, då Anette Dahlström berättade om sitt veckolånga besök i maj-juni och Ann Linnarsson om sitt arbete för UNICEF från 2005 till 2007.

Anette Dahlströms presentation

För Anette är ett slående intryck av Östtimor att det är ett litet land. Hon liknade landet med "en by i Bangladesh". Ett annat påtagligt intryck är vita landcruisers körda av de många utlänningarna som arbetar som rådgivare (472 vid besöket), poliser och militärer. På vägen från flygplatsen in till Dili finns det flyktingläger men däremot såg Anette färre östtimoreser på denna sträcka. På hotellet där hon bodde fanns det sönderskjutna fönster och mitt emot låg det flyktingläger.

Uppdraget i Östtimor var att se över det svenska stödet till rättsväsendet som betalas ut via United Nations Development Programme. Rättsväsendet har stora problem. Ingen inhemsk jurist klarade för en tid sedan det prov de hade. Domarna kommer därför från Brasilien och Portugal. Östtimoreserna är dock ödmjuka inför den utländska närvaron som man betraktar som ett partnerskap. Nyligen har 27 jurister utexaminerats och 12 nya skrivits in. För att rättsväsendet ska fungera behövs 75-80 jurister, ett antal som förväntas uppnås under de närmaste åren. Både portugisiska och tetum används vid rättegångar. Anette hade besökt en rättegång i ett våldtäktsfall; våldtäkt kan ge åtta års fängelse. Rättegången hölls bakom lyckta dörrar.

Besöket omfattade även ett skolbesök via UNICEF i Baucau. Skolbarnen var fem-tio år gamla och sjöng